

SZALAGTÖREDÉKEK CSENGELÉRŐL

T. KNOTIK MÁRTA

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Csengele-Bogárháton Horváth Ferenc 1975-ben végzett ásatást¹. A templombelsőben és annak közvetlen környékén feltárt sírokban a XIII—XV. sz.-ból vegyesen maradtak fenn textíliák: fonalak, vásznak és selyemszövetek töredékei.

A temető 5. sz. sírjában zöld oxiddal borított fonal maradványait találták meg. A zöld oxid alapját a fonalat borító réz-szalag [képezi. Ezekről az 1—1,5 cm-es töredékekről már szabad szemmel is látni lehetett, hogy tulajdonképpen Z sodratú cérnák². Technikai felépítésükre nézve összetett cérnák, melyek négy Z sodratú alapfonalból készültek a következő módon. Két lenfonalat S irányban összecérnáztak, mely cérnát kb. egy mm széles réz-csikkal borítottak³ úgy, hogy a réz-csikot S irányban, szorosan egymás mellé csavarták rá a cérna magra. Végül két ilyen fémfonal Z irányú sodratával alakították ki a sírban talált végső formát (1. kép), mellyel a pártát díszítették. Sajnos a feldúlt gyermeksírból a felhasználás és díszítés módjára nem tudunk következtetni, de a koponya helyén maradt darabja alapján párta töredékének tarthatjuk.

A 11. sz. sírból előkerült kerek, csont-ruhagombok és négyszögletes csontdíszek (övről) fémdarabkáikhoz (fülcsonk, szögecs) helyenként a selyemszövet mellett vászontöredék is tapadt (2. kép). A vászonkötésű textil sűrűsége 14-12 fonal/cm, tehát tömör szövésű. A növényi rostokból készült vászon minősége a ma használatos házivászonhoz hasonló (Szeged Rég. Adattár 1—73. J minta). A vászonlelet hol a csont színoldalán, hol a fonákdalán jelenik meg. Színoldalán közvetlen a csontra tapadva, míg fonákdalán a fémrészre, ill. a fém körül a csonton elhelyezkedő selyemszövetre borul.

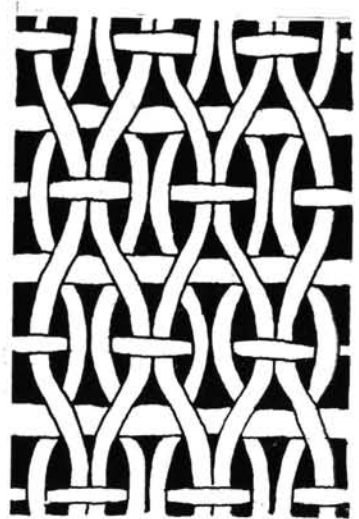
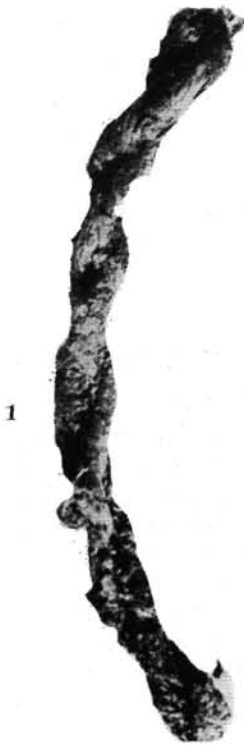
Az említett selyemszövet a ruhagombok és négyszögletes csontdíszek fémrészei körül, közvetlenül a csontra tapadva igen rossz állapotban maradt fenn. Állománya szinte az erősen korhadt, vagy elhamusodott fához hasonlítható.

Egy 1,5 cm-es és egy 1 cm-es nagyságú darabkáról (szövetmaradványok) azonnal felismerhető volt, hogy szövéssel készült, bár anyaga inkább fára, mint fonalra emlékeztetett. Szinte sodratlan lánc- és vetülékrendszere élesen különvált. Az egyikhez vastag fonalkötegeket használtak: a másiknak egészen vékony fonalai az előző felett finom hálót képeznek. Ezen a töredéken a textília másik oldalát nem tanulmányozhattuk, mert a rátapadt szennyeződéstől nem lehetett szétválasztani (3. kép).

¹ Horváth F., Csengele középkori temploma. MFMÉ. 1976—77/1, 91.

² A fonalkészítéssel és szövéssel kapcsolatos meghatározásokat l. a szerzőtől másutt közölt jegyzetekben: A szabadkígyósi X. századi sírok textilmaradványainak vizsgálata. Békés Megyei Múzeumok Közleményei 105.; Táblácskás szövésű szalagtöredékek. MFMÉ 1974—75/1. 375.

³ A textiltöredékek anyag- és sodratmeghatározását Keszei Péter (Szeged, Egyetem), a fémmeghatározást Ájpli Gyuláné (Kecskemét, Múzeum) végezte.

A 2,5 cm-es, négyszögletes, szépen faragott csontdíz (23—25) hátoldalán, a négy sarokban levő szögecsét az előbb leírt textiltöredékekkel egyező vették körül. A csotról leemelve őket, színoldalukról is megvizsgáltuk. Itt könnyen megállapíthattuk, hogy a textília két oldala teljesen megegyezik. A vékony fonalrendszer mindkét oldalon álló rombuszhoz hasonló alakzatot képez (4—6. kép) a vetülékek felett. Ez a szövet láncrendszere, mely 52/cm sűrűségű, vastag vetülékrendszere pedig 18/cm.

A csont-ruhagombok (26—28) közül ötnek a hátoldalán a fém fülcsonkot az előzőekben leírt felületű szövet fogta körül. Ebben az esetben meg lehetett állapítani, hogy az egyik vetülékként használt fonalköteget három fonal alkotja, mely fonalak egyenként is vastagabbak, mint a láncfonalak. A másik vetüléknek egy fonalat használtak. Egyes, szöveggel körülfogott fülcsonkot vászon réteg takart, melyet a 11. sz. sír első leleteként ismertettünk.

A következő négyszögletes csontdíz (29) körül is megtaláltuk a már leírt selyemszövetet és a szögecséket takaró vásznat.

Ugyanezt a rétegződést tapasztaltuk két másik csontdíz (32) vizsgálatánál.

A 11. sz. sírban talált gombok női ruháról valók, a négyszögletes csontdíszek ugyanennek a ruhának övét díszítették. A gombokhoz és faragott díszekhez tapadt selyemszövet töredékekről megállapítottuk, hogy ún. táblácskás szövessel készültek⁴. Ez a selyemszövet képezte a csontdíszek alatti övet, míg a gombok alatt feltehetően a ruhaszegélyt alkotta vagy díszítette. A szalag széprajzú, rombuszhálós felületű két egymás melletti láncfonal állandó helycseréje adja (4. rajz), míg az 1974-ben elsőnek kiásott szalagok egyszerűbb mintázatát a láncfonalakból négy darabnak az állandó helycseréje alkotta⁵. Ezeket szintén Horváth Ferenc ásta ki Ópusztaszer-Kápolnai erdőben. Az itt közölt leleteken, a gombokon és csontdíszeken helyenként megjelenő vászontöredékek feltehetően a ruha anyagából és az öv béléséből származnak.

A 31. sz. sírban a gerincoszlop mentén öt különböző helyen találtak apró vászonkötésű textiltöredékeket, melyek fél és egy cm²-es nagyságú darabok.

a) A csigolyára tapadt fél cm²-es textildarab a fémoxiddal egészen átítatódott és vörösré színeződött, így törékennyé vált. A textília vászonkötésű (taftkötés)⁶, lánc- és vetüléksűrűsége 12/cm. A selyemből készült lánc- és vetülékfonalak egyaránt Z sodratúak.

b) Az előzőekhez hasonló sűrűségű és szövésű selyemszövet darabkái közül kettő, kettőbehajtott állapotban maradt meg (7. kép).

c—d) Ebben a leletben is az eddigiekkel egyező vászon szövésű szövetdarabkák maradtak fenn.

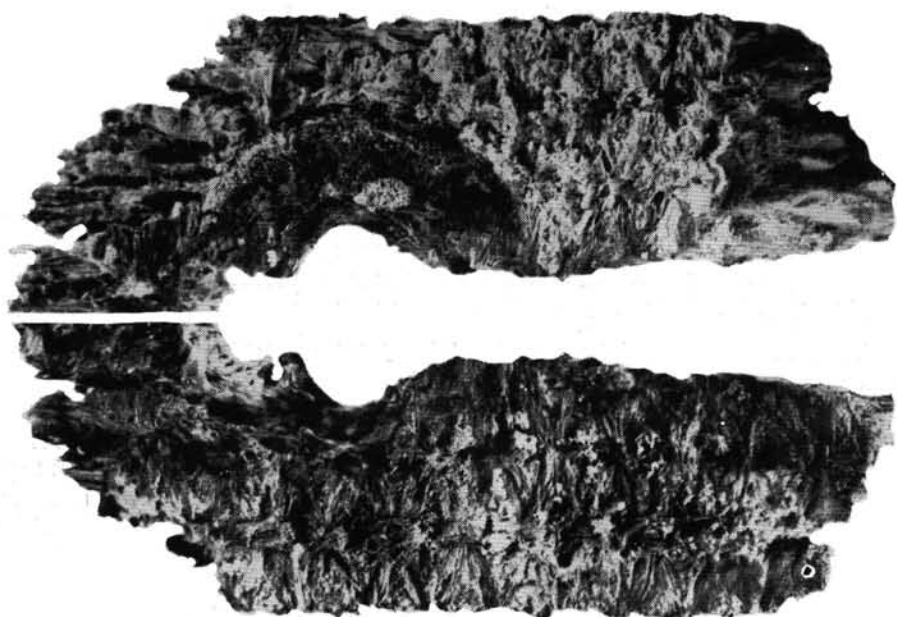
e) Az itt talált 1×1,5 cm-es szövetdarab állapota az előző töredékével azonos, szövéséhez használt fonalak kissé vékonyabbak, lánc- és vetüléksűrűsége 14/cm, szövése valamivel lazább (8. kép).

A 31. sz. sírből ránkmaradt kifelületű textildarabkák valószínűleg kétféle selyemszövetből valók, vagy esetleg a szövet egy tömöttebb (a—d) és egy lazább szövésű részét képviselik. Így a vászonkötésű töredékek lánc- és vetüléksűrűsége 12 vagy 14 fonal centiméterenként. A felhasznált selyemfonalak Z sodratúak.

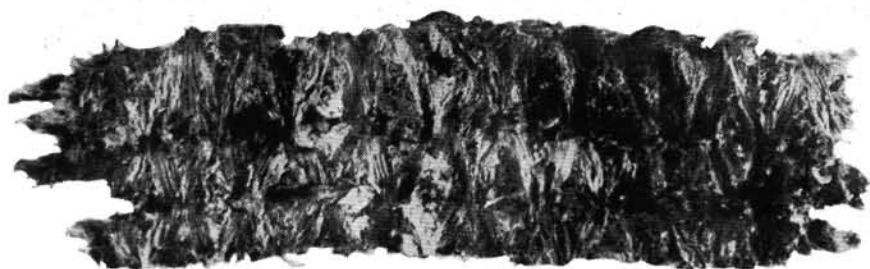
⁴ Endrei W., Kiveszettek tartott ősi textiltechnikai módszerek. Magyar Textiltechnika 1974/4 szám 198.

⁵ T. Knotik M., Táblácskás szövésű szalagtöredékek MFMÉ 1974—75/1. 5. kép.

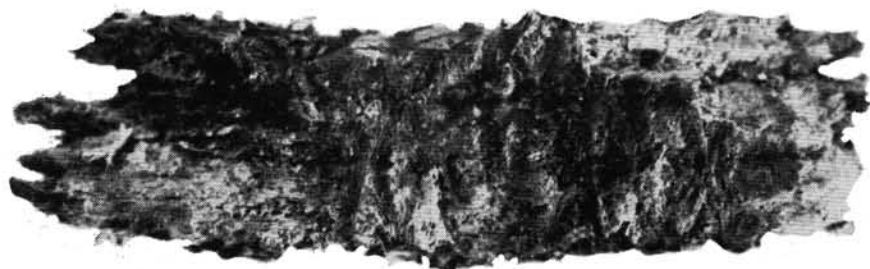
⁶ Vászonkötésű (taftkötés) selyemszövet darabkát ismerünk még Kaszaperről (87. sír) a XIV—XV. századból. Ennél a darabnál azonban a lánc- és vetülékfonalak vastagságának (a vetülék kétszer vastagabb a láncnál) és sűrűségének (láncsűrűség 37, vetüléksűrűség 16 cm) nagy különbsége a vászonkötés ellenére ripszes hatást ad a selyemszövetnek, míg az itt tárgyalt selyemszövet látszatra is vászonszerű.

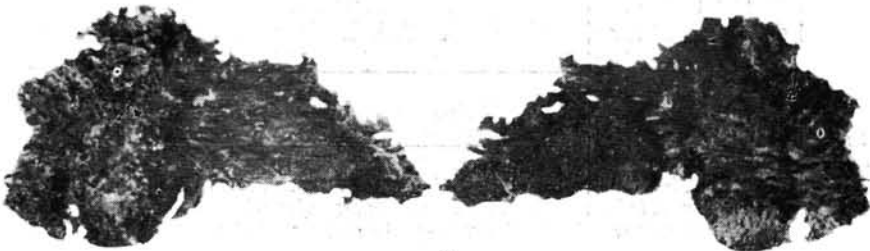
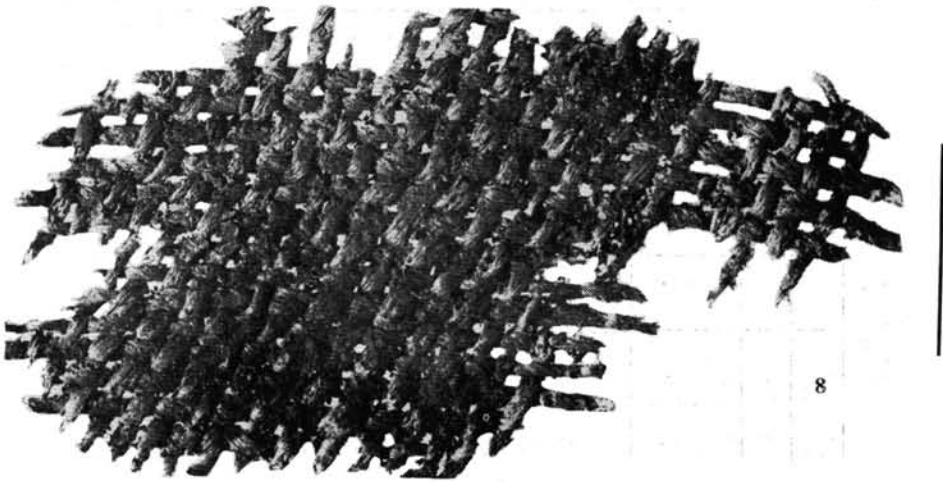
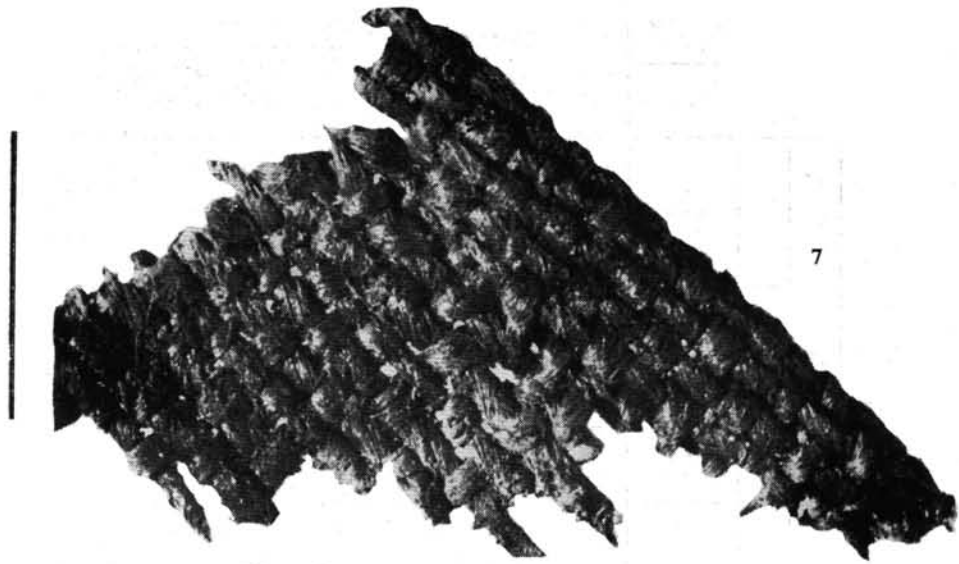

5

6

Lelőhely	Megnevezés	Anyag				Sodrat		Cérnázás		Fémcsík		Fémfonal cérnázás	Sűrűség		Szövés	
		lánc		vetülék		lánc	vetülék	lánc	vetülék	sod- rat	anyag		fonal/cm		vászon	táblácskás
		len	selyem	len	selyem	Z S	Z S	Z S	Z S	Z S	R E	Z S	lánc	vetülék		
<i>Csengele- Bogárhát</i>																
5. sír	cérna	L				2Z		S		S	R	Z				
11. sír						Z	Z						14	12	+	
33. sír	vászon	L		L		Z	Z	S	S				20	10	+	
		L				2Z		S		S	E		4		+	
11. sír szövet			S		S								52	18		+
23—25.			S		S								52	18		+
26—28.			S		S								52	18		+
29.			S		S								52	18		+
32.			S		S								52	18		+
31. sír a.	selyemszövet		S		S	Z	Z						12	12	+	
b.			S		S	Z	Z						12	12	+	
c.			S		S	Z	Z						12	12	+	
d.			S		S	Z	Z						12	12	+	
e.			S		S	Z	Z						14	14	+	
33. sír			S		S								50	10	+	

10

11

12

A 33. sz. sírból felszínre került parányi textiltöredék az előzőhöz hasonlóan vázsonkötésű (taftkötés) selyemszövet. Itt azonban a lánc- és vetüléksűrűség igen nagy különbsége — mely a lánc esetében 50, a vetülékében 10 darab centiméterenként⁷ — ripszes hatást⁸ kölcsönöz a szövet felületének (9. kép).

Ugyanebben a sírban egy bőrből készült övet találtak, mely teljes egészében megmaradt a rávert fémveretekkel együtt. A fémveretek alatt a bőrön talált nagyon porlékony vázsonatöredékekből⁹ arra következtethetünk, hogy a 2,5 cm széles övet először vászonnal borították, majd fémveretekkel díszítették. A vászon szövéséhez két Z sodratú lenfonalból készített S sodratú cérnát alkalmaztak. Az öv hosszában húzó-dó cérnák feltehetően láncok, melyeket kettésével vetettek fel, centiméterenként 24 darabot, vetülékből pedig 10-et. Az ebből szőtt lenvásznat csíkozással mintázták, így körülbelül 10 dupla lánc (20 db) után következő négy dupla lánc helyett négy fémfonal láncot vetettek fel (11—12. kép). A fémfonal magja két Z sodratú lenfonal S irányú összecérnázásával készült¹⁰, melyre valószínűleg S irányban sodorták fel az ezüst-csíkot, bár ez rossz állaga miatt nehezen kivehető. Lehetséges, hogy a vásznat, mint szalagot az öv szélességében szőtték, mert a szövetszélék tulajdonságainak megfelelően a szélső láncok sűrűbb elhelyezkedést mutatnak (10. kép).

A Csengele-Bogárhát XIII—XV. századi sírjaiból előkerült selyemszövetek, pontosabban a táblácskás szövésű selyemszalag és az Ópusztaszer-Kápolnai erdőből ismert szalagok alapján korai lenne a technika esetleges dél-alföldi gyakoriságáról beszélni. A meglévő leletek alapján azonban joggal remélhetjük e területen a középkor még szebb, díszítettebb darabjainak felszínre jutását.

STREIFENFRAGMENTE AUS CSENGELE

ven

Márta T. Knotik

Die Verfasserin bespricht die Textilbruchstücke, die bei der Ausgrabung von Csengele—Bogárhát aufgekommen sind. Alle Textilien — Faden, Leinen, Seiden — die in den Gräbern gefunden wurden, sind von Metallen aufbewahrt worden.

Der Metallfaden wurde zum Verziern von Jungfernkranz gebraucht, hinsichtlich seiner Struktur ist er ein zusammengesetzter Zwirn.

Zweierlei Leinen haben sich erhalten: eine einfache und eine verzierte, durch Metallfaden gestreifte Variante. Die letzte wurde aus Leinenzwirn gewoben, wahrscheinlich in der Breite des Gürtels.

Dreierlei Seidengewebe gibt es in den Funden: davon sind zwei Textilien leinwandbindig, und eine wurde durch die sog. Brettchenweberei gefertigt worden. Auf den letztgenannten Seidenstreifen gab es 2,5 cm große, schön geschnittene Knochenschmucke. In dessen Breite ist wohl der Gürtelband gemacht worden, auf seiner Oberfläche wird das Rhombusnetz durch die ständige Wechselung zweier nebeneinander stehenden Kettenfäden dargestellt.

Das Gürtelbandfragment von Brettchenweberei, das bei der Ausgrabung in Csengele gefunden wurde, gleicht den Gürtelfragmenten, die 1974 aus den Gräbern bei Ópusztaszer—Kápolna aufgekommen sind. Beide Fundorte stammen aus dem 13—15. Jahrhundert.

⁷ Amennyiben a nagyobb sűrűséget láncnak fogadjuk el.

⁸ Lásd az előző jegyzetben a kaszaperi töredéket.

⁹ A felvételeket Hernádi Oszkár készítette. A képek melletti szakasz 5 millimétert jelöl.

¹⁰ A vizsgált textíliák adatait a táblázat összegezi.